

БЕ ЛА КНИ ГА

за состојбата со ГОВОР НА ОМРАЗА во Република Македонија

LIBRI I BARDHË MBI GJENDJEN
ME GJUHËN E URREJTJES
NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË

WHITE PAPER ON THE SITUATION
WITH HATE SPEECH IN THE
REPUBLIC OF MACEDONIA

КУЛТУРНИ ИНИЦИЈАТИВИ
КОМИТЕТ ЗА ЧОВЕКОВИ
ПРАВА НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА

БЕ ЛА КНИ ГА

за состојбата со говор на омраза
во Република Македонија

 ХЕЛСИНШКИ
КОМИТЕТ ЗА ЧОВЕКОВИ
ПРАВА НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА

АВТОРИ:

М-р Христина Шулевска, *йравна советничка*
М-р Јасмина Голубовска, *йолийичка аналйичарка*
Вики Младенова, *йолийичка аналйичарка*
Сања Барлаковска, *йравна советничка*

УРЕДНИЦИ:

Проф. д-р Љубомир Данаилов-Фрчковски,
Правен факултет йри Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје,
йрофесор йо меѓународно йраво и меѓународни односи

Уранија Пировска,
извршна директорка на Хелсиншки комитет за човекови йрава на РМ

ЛЕКТУРА:

Дејан Василевски

„Белата книга за состојбите, заштитата и можностите за превенција од говорна омраза во Република Македонија“ е активност во проектот: „Интернет-платформа за мапирање и следење на говорот на омраза во јавниот простор и медиумите“. Проектот е финансиски поддржан од страна на Националниот фонд за демократија, со седиште во Соединетите Американски Држави. Одговорноста за податоците и ставовите изнесени во оваа анализа се на Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија.

**БЕ
ЛА
КНИ
ГА**

Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија го спроведе проектот „Интернет-платформа за мапирање и следење на говорот на омраза во јавниот простор и медиумите“. Дел од активностите на овој проект што Хелсиншкиот комитет треба да ги спроведе се однесуваат на набљудување, бележење и известување за говор на омраза во јавниот простор и медиумите во реално време.

- Бележење говор на омраза, на локално и централно ниво, преку волонтери на платформата www.govornaomraza.mk;
- Кампања за промоција на платформата; и
- Анализа и препораки за превенција од говорот на омраза и борба со него.

Белата книга претставува документ во кој се содржани општи информации, статистички податоци и заклучоци и препораки за тоа како да се надминат институционалните проблеми со говорот на омраза во Република Македонија, а со цел да се обезбедат услови за превенција и заштита на жртви од говор на омраза.

1. Што е говор на омраза?

Изразувањето што предизвикува омраза кон едно или повеќе лица врз основа на нивните лични карактеристики или припадноста кон одредена група или заедница, претставува говор на омраза.

2. Кој може да биде жртва на говорот на омраза?

Жртва на говорот на омраза може да биде секој, бидејќи омразата може да се јавува како резултат на различни основи: раса, религија,

јазик, етничка припадност и национално потекло, телесна и ментална попреченост, сексуална ориентација и/или родов идентитет.

3. Како може да се манифестира говорот на омраза?

Освен преку директен говор и во интернет-просторот, омразата може да се изрази и со испишување на навредливи симболи, графити, цртежи, палење знамиња или верски симболи или, пак, со делење на печатен материјал чија содржина поттикнува омраза по која било основа.

5. Каде може да сретнеме говор на омраза?

Говорот на омраза е присутен насекаде – на телевизија, на радио, во пишаните медиуми, на интернет-порталите, во интернет-просторот, на социјалните мрежи, во политичките говори и други јавни обраќања, во училиштата, на јавните собири – митинзи, на протести, во јавниот простор, на спортски натпревари.

6. Кривични дела за говор на омраза

Што претставува предизвикувањето на национална, расна и верска омраза, раздор и нетрпеливост?

Предизвикувањето на национална, расна и верска омраза, раздор и нетрпеливост претставува кривично дело, според кое оној што со присилба, малтретирање, загрозување на сигурноста, изложување на подбив на националните, етничките или верските симболи, со оштетување на туѓи предмети, со сквернавење споменици, гробови или на друг начин ќе предизвика или ќе разгори национална, расна или верска омраза, раздор или нетрпеливост, ќе се казни согласно закон.

Што претставува загрозување на сигурноста по пат на информатички систем поради личните карактеристики или припадноста на одредено лице на одредена група или заедница?

Ваквиот начин на загрозување на сигурноста претставува кривично дело, според кое тој што по пат на информатички систем ќе се закани дека ќе стори кривично дело за кое е пропишана казна затвор од пет години или потешка казна против некое лице поради нивната припадност на одредени пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална или телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба или на која било друга основа предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор, ќе се казни согласно закон.

Што претставува ширењето идеи за супериорност на една раса над друга или пропагирање на расна омраза или поттикнувањето на расна дискриминација?

Дискриминацијата во својата суштина претставува нееднаков третман кон индивидуа или група поради определена карактеристика. Дискриминацијата претставува кривично дело и е забранета со Кривичниот законик, што, покрај другите одредби, предвидува дека оној што шири идеи за супериорност на една раса над друга или пропагира расна омраза или поттикнува расна дискриминација ќе се казни согласно закон.

Што претставува ширењето на расистички или ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем?

Опишаните дејства претставуваат кривично дело според кое оној што во јавноста шири расистички и ксенофобичен пишан материјал,

фотографија или друга репрезентација на идеја или теорија што помага, промовира или поттикнува омраза, дискриминација или насилство, против кое било лице или која било група, врз основа на раса, боја на кожа, национално или етничко потекло, како и верско уверување, ќе се казни со затвор од една до пет години.

Што претставува одобрувањето или оправдувањето на геноцид, злосторства против човечноста или воени злосторства?

Опишаните дејства претставуваат кривично дело, според кое тој што по пат на информатички систем јавно ги негира, ги минимизира, ги одобрува и оправдува геноцид, злосторства против човечноста или воени злосторства со намера да поттикне омраза, дискриминација или насилство против некое лице или група лица поради нивната национална, етничка или расна припадност или верска определба, ќе се казни согласно закон.

Што претставува изложувањето на подбив на македонскиот народ и припадниците на заедниците?

Изложувањето на подбив на македонскиот народ и припадниците на заедниците претставува кривично дело, според кое оној што со намера за исмевање јавно ќе ги изложи на подбив македонскиот народ и припадниците на заедниците кои живеат во Република Македонија ќе се казни согласно закон.

7. Механизми за заштита од говор на омраза во Република Македонија

Министерство за внатрешни работи

Кривичното дело говор на омраза може да го пријавите во Министерството за внатрешни работи.

Говор на омраза на социјалните мрежи можете да пријавите до одделението за електронски криминал при Министерството за внатрешни работи.

Говор на омраза на спортски натпревари можете да пријавите на полициските службеници присутни на натпреварот или, пак, во Министерството за внатрешни работи, и да барате преземање мерки согласно Законот за спречување насилство и недостојно однесување на спортските натпревари.

Јавно обвинителство

За кривичното дело говор на омраза можете да поднесете кривична пријава до основното јавно обвинителство, што треба да го истражи случајот и да одлучи дали ќе поведе кривична постапка против посочениот сторител.

Комисија за заштита од дискриминација

За случаите на дискриминаторски, вознемирувачки или понижувачки говор, што има за цел или резултат повреда на достоинството на одредено лице или создавање на заканувачка, непријателска, понижувачка или застрашувачка средина, до Комисијата за заштита од дискриминација може да поднесете претставка за заштита од дискриминација/вознемирување. Претставката се поднесува во рок од три месеци од денот кога била сторена повредата или најдоцна една година од дознавањето за актот на дискриминација. Информациите за контакт, адреса и форма за поднесување на претставката од Комисијата за заштита од дискриминација може да ги добиете преку следниов линк: <http://www.kzd.mk/mk/kontakt>

Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги

За случаите на говор на омраза на радио и телевизија можете да поднесете претставка до Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, посочувајќи ги програмата, конкретниот медиум, датумот и периодот на емитување на програмата. Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, односно директорот на Агенцијата, може да ги преземе следните мерки:

- да донесе решение со кое ќе го опомене;
- да поднесе барање за поведување на прекршочна постапка во случај кога и покрај донесеното решение за опомена продолжува со вршење на истата повреда за која е опоменат, во текот на годината;
- да поднесе кривична пријава;
- да достави предлог до Советот за одземање на дозволата или да донесе решение за бришење од регистарот.

Здружение на новинари на Македонија – Совет на честа

За случаите на говор на омраза во медиумите од страна на новинари кои се членови/членки на Здружението на новинари на Македонија може да се поднесе претставка до Советот на честа на Здружението на новинари. Овој совет ги поставува и брани принципите на етичното, балансираното и објективното новинарство што ги почитува човековите права, при што целосно се запазува слободата на уредувачката политика на медиумот. По разгледување на претставката, доколку Советот на честа утврди повреда на начелата и одредбите од Кодексот на новинарите на Македонија, јавно реагира и ја осудува ваквата повреда.

Совет за етика во медиумите на Македонија (СЕММ)

Овој совет функционира како невладина организација чија работа има за цел саморегулација на медиумите преку примена на морални санкции кон оние што не ги почитуваат професионалните стандарди и Кодексот на новинарите. Во рамки на Советот постои советодавно тело – Комисија за жалби, што разгледува жалби од граѓани, правни лица и други претставници на јавноста во врска со објавените содржини во медиумите, посредува меѓу лицата кои упатиле жалба и уредникот,

односно медиумот на чија содржина се однесува жалбата, и донесува одлуки по жалбите во врска со евентуални прекршувања на Кодексот.

8. Статистика

За потребите на изработка на анализата и белата книга за говорот на омраза во Република Македонија, Комитетот достави барања за информации од јавен карактер до релевантните институции и судските органи. Согласно добиените одговори, констатирано е дека:

- Во македонската практика на откривање и гонење на делата сторени од омраза недостига основниот пристап на нивното разликување како посебен облик на криминал. За жал, не постои ни посебно набљудување и известување, како и некакви статистики за овие извршени кривични дела. Полицијата не води никакви посебни евиденции, па дури и во кривичните пријави не се нотира постоење на мотив за омразата, иако во одделни случаи постојат јасни индикации дека извршителот на овие дела постапувал со такви побуди.

- Од добиените резултати од прашалниците за добивање информации од јавен карактер, добиени од надлежните судови и основни јавни обвинителства во Република Македонија, забележлива е тенденцијата да се избегнува или да им се дава поблага квалификација на случаи на предизвикувања на национална, расна и верска омраза, раздор и нетрпеливост (чл. 319 од КЗ). За периодот од 2011 до 2014 година, има само една правосилна пресуда на територијата на Република Македонија за ова кривично дело.

- Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги е надлежна да забранува програмски содржини што поттикнуваат на национална, расна или верска омраза и нетолеранција и на правните лица и одговорните уредници да им изрекува парични казни за прекршок што се состои

во емитување програми насочени кон поттикнување на национална, расна, полова и верска омраза. Во досегашната практика, и покрај многубројните емитирани или пренесени содржини, Агенцијата нема изречено ниту една прекршочна санкција. Од другите мерки (писмена опомена, привремена забрана итн.) предвидени во споменатиот, Агенцијата (порано Совет за радиодифузија) има изречено само две „неформални предупредувања“ (на ТВ „Сител“ и МРТ) и една забрана за емитување реклами во траење од два дена („Канал 5“ за говор на омраза на емисијата „Миленко Неделковски шоу“).

Платформа:

Процесот на документирање/бележење говор на омраза на интерактивната веб-платформа (www.govornaomraza.mk) официјално почна во април 2014 година, до крајот на јули 2015 година, во кој период беа поднесени вкупно 237 пријави, од кои 103 беа потврдени, а 90 пријави беа верификувани. Разликата од 13 потврдени пријави се однесува на пријави каде што е посочено дека постои основа за говор на омраза, но поради недостиг на информации преку кои може да се верификуваат, тие се бележат во посебна категорија што не влијае на крајниот резултат од изведената статистика. Најголем дел од пријавите на платформата беа поднесувани од 20 волонтери распоредени да ги опфатат градовите во осумте неадминистративни региони¹.

Статистичките податоци од категориите што се претставени на платформата, согласно Кривичниот законик на Република Македонија, покажуваат дека:

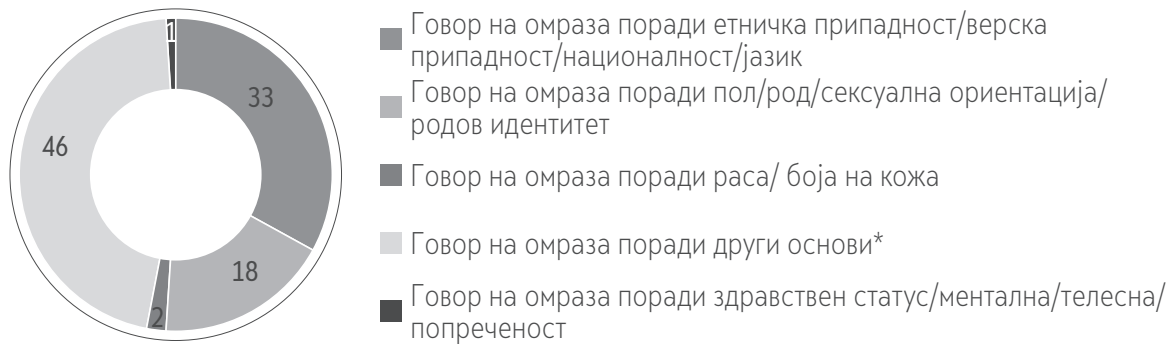
- Најголем број пријави се однесуваат на категорија подведена како говорот на омраза врз основа на етничка припадност/ верска припадност/јазик/националност.

¹ Под неадминистративни региони се подразбира територијалната поделба на Република Македонија на: Полошки, Пелагониски, Скопски, Североисточен, Вардарски, Источен, Југозападен и Југоисточен регион.

- Како втора категорија со најголем број пријави се јавува говорот на омраза поради пол/род/сексуална ориентација и родов идентитет.

- Помал број пријави беа забележани по други основи (види Графикон 1).
- Најголем број од пријавите беа поднесени по повеќе основи и честопати во пријавите

Графикон 1: Основи, пријави и процентуална застапеност

* Како други основи за говор на омраза се сметаат: политичка припадност, социјално потекло, семејна/брачна состојба, имотен и општествен статус. Иако, според меѓународните стандарди, овие основи не се заштитена неменлива категорија, авторите на анализата, земајќи ги предвид општествените околности во државата, сметаа за корисно да ги земат предвид и да ги анализираат случаите пријавени според овие основи.

за објавен текст, коментар или друга содржина на социјалните мрежи и медиуми може да се сретнат повеќе основи на говор на омраза. Односно, во голем дел од пријавите беа на две основи истовремено и тоа врз основа на сексуалната ориентација и етничката припадност.

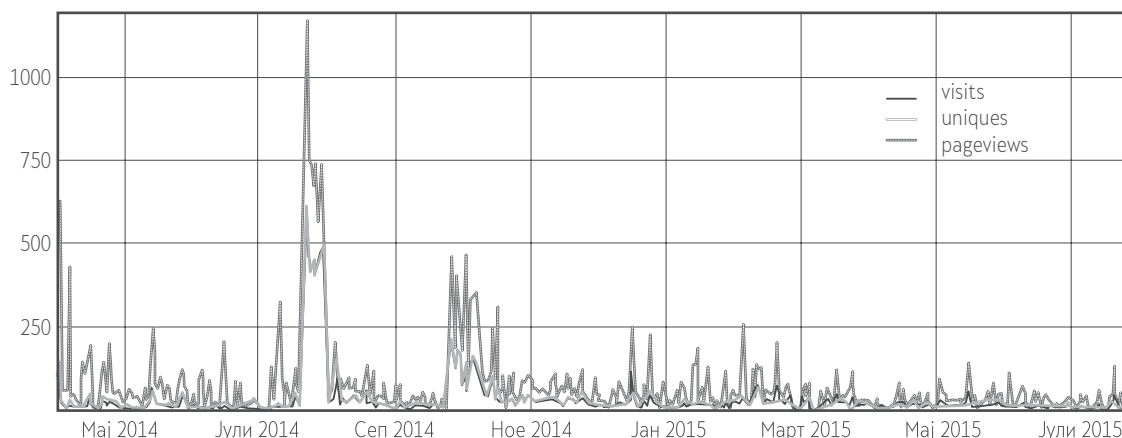
- Графиконот што согласно пријавите ги мери параметрите за ескалација на говорот на омраза потврдува дека оваа појава е тесно врзана со политичките и општествените проблеми со кои се соочуваат граѓаните. Како примери и согласно месечните извештаи на Комитетот, говорот на омраза најмногу ескалирал за време на предвремените парламентарни и редовни претседателски избори. Потоа, за време на постизборниот период или по објавувањето на пресудата за обвинетите во случајот „Смилковско Езеро“. Исто така, активната кампања за зголемување

на хомофобијата преку промоција на т.н. традиционални вредности од страна на извршната власт, несомнено резултира со пораст на бројот на пријави на платформата врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет. Ваквата кампања, покрај говорот на омраза, резултира и со уште еден напад врз ЛГБТИ-заедницата за време на јавен настан (види Графикон 2).²

- Говорот на омраза е поврзан и со општествените барања на различни формални и неформални групи, што не се согласуваат со јавните политики и со владеењето на извршната власт. Имено, извршната власт честопати преку провладините медиуми врши етикетирање поединци или групи што се дел од граѓански движења, формални и неформални иницијативи и со тоа го поттикнува/зголемува говорот на омраза

² Двомесечен извештај за состојбите со човековите права на МХК: http://www.mhc.org.mk/system/uploads/redactor_assets/documents/861/Dvomesecen_izvestaj_noemvri_dekemvri_2014.pdf, стр. 4.

Графикон 2: Зголемување на говор на омраза во одредени временски интервали по месеци

на социјалните мрежи и медиуми. Бројот на графити што содржат говор на омраза исто така е поврзан со актуелните општествено-политички случувања.

9. Заклучоци и препораки

Заклучоци:

1. Формално-правната рамка за препознавање и санкционирање на говорот на омраза е непрецизирана и не овозможува јасна рамка за дефинирање и опфат на говорот од омраза, со што не создава услови за развој на судската практика.
2. Независните механизми за заштита од говор на омраза во медиумите не го препознаваат говорот на омраза и не ги санкционираат сторителите.
3. Говорот на омраза пренесен или поттикнуван по електронски пат забележува висок пораст во изминатите две години, додека нивото на санкционирање на сторителите под надлежност на Министерството за внатрешни работи (одделение за електронски криминал) изостанува.
4. Независните и надворешните механизми за заштита од говорот на омраза во медиумите не посветуваат соодветно внимание на етичките и професионалните стандарди

во новинарството, иако медиумите често се генератори на негативните трендови во говорот на омраза.

5. Министерството за внатрешни работи не располага со статистички податоци за говорот на омраза.
6. Јавното обвинителство во случаи на говор на омраза не постапува по службена должност, како и не покажува интерес за соодветно и навремено постапување по поднесени кривични пријави.
7. Министерството за образование и наука нема предвидено програми за подигнување на свеста кај младите за говорот на омраза како општествен феномен.
8. Незадоволително ниво на обученост за препознавање и санкционирање на говорот на омраза за полициски службеници, судии, јавни обвинители и адвокати и спроведени обуки од страна на релевантните органи.
9. Кривичниот законик не предвидува алтернативни мерки или санкции за сторителите на говор на омраза.
10. Недостигаат јавни кампањи за препознавање на говорот на омраза во јавниот простор и превенција од него, со што свеста за феноменот кај граѓаните е значително ниска.

Препораки

1. Република Македонија има слаба формална рамка за препознавање и санкционирање на говорот на омраза. Судската практика и принципот на неказнување укажуваат на потребата за кодифицирање и појасно дефинирање членови во Кривичниот законик што го опфаќаат ова дело. Дополнително, имајќи предвид дека сексуалната ориентација како основа не е прецизирана, а според статистичките податоци е втора основа на омраза во државата, треба да биде наведена експлицитно.

2. Независните механизми за заштита на говорот на омраза во медиумите, како што е Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, да ги применуваат своите надлежности непристрасно, воедно да заземат проактивна улога во осудување на говорот на омраза во јавниот дискурс.

3. Министерството за внатрешни работи и одделението за електронски криминал да заземат проактивна улога во спречувањето на говорот на омраза пренесен или поттикнуван по електронски пат. Воедно, да воспостават подобра соработка со локалните самоуправи и да потсетуваат на надлежностите за отстранување на говорот на омраза од јавните површини.

4. Министерството за внатрешни работи да почне водење на статистика и податоци за основите на говор и криминал од омраза согласно препораките на Мисијата на ОБСЕ, што во последните три години го доставиле ова барање во извештаите за напредокот на демократијата и човековите права во Република Македонија како рамноправна членка на оваа организација.

5. Јавното обвинителство да го зголеми својот интерес и да постапува по службена должност и поднесени кривични пријави за говор на омраза согласно надлежностите.

6. Изработка и воведување програми против говор на омраза во средните и основните училишта во Република Македонија и зголемена работа со млади во соработка на Министерството за образование и наука со невладините организации што работат на оваа тематика.

7. Спроведување обуки за полициски службеници, судии, јавни обвинители и адвокати со цел подигнување на свесноста, препознавање и разбирање на феноменот на говорот на омраза, вклучително и за судската практика на Европскиот суд за човекови права во оваа област.

8. Казнените одредби во Кривичниот законик треба да понудат и алтернативни мерки за казнување на сторителите. Практични примери за доброволна работа во невладини организации со сторителите согласно основата на омраза кон индивидуа или група даваат поголеми резултати во процесот на реинтеграција и рехабилитација на сторителите покрај изречената затворска или парична казна.

9. Потребна е поголема ангажираност од страна на извршната власт во промоција на вредности како еднаквост, рамноправност и толеранција на различности и едукативна содржина за јавноста при препознавање на говорот на омраза.

10. Медиумите и новинарите треба да имаат ригорозни механизми за проверка и отфрлање на говорот на омраза во информациите што ги шират. А медиумите и новинарите кои поттикнуваат или шират говор на омраза мора да бидат соодветно санкционирани според Кривичниот законик. Здруженијата на граѓани, Советот на етика на медиумите и синдикатите на новинарите да ја преземат водечката улога во воспоставување на високи етички и морални стандарди во пишувањето и информирањето на јавноста.